

Justiits- ja Digiministeerium
info@justdigi.ee

Teie 15.08.2025

Meie 01.09.2025 nr 10-3/25/91-2

Tartu Ringkonnakohtu arvamus karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu kohta

Tartu Ringkonnakohtus tänab võimaluse eest avaldada arvamust karistusseadustiku (KarS) muutmise seaduse eelnõu kohta, mis puudutab nõusolekuseadust. Ringkonnakohtus leiab, et Jah-mudeli kasuks saab tuua kaalukaid argumente, kuid *eelnõuga pakutud sõnastus* ja *nõusolekuseaduse kasuks toodud kaalutlused* kergitavad esile põhimõttelisi murekohti õigusriikliku karistusõiguse jaoks, mis peaksid pälvima eelnõu edasisel menetlemisel tähelepanu. Lisaks osutab ringkonnakohtus eelnõu mõnele probleemkohale, mis puudutab nõusoleku puudumise määratlemist, karistusvahemikke, teisi kuriteokoosseise peale vägistamise ja normitehnikat.

1. Avaliku arvamuse kujundamise ja seksuaalvägivalla ennetamise vajadust arvesse võttes on JAH-mudel tervitatav. Teisalt ei selgu eelnõu seletuskirjast päris üheselt, millist Eesti karistusõiguses tõusvat probleemi hakatakse vägistamiskoosseisu nii ulatusliku ümberkujundamisega lahendama. Eelnõu seletuskirjast ei nähtu näiteks seda, et edaspidi soovitakse karistatavaks kuulutada ka mõni selline käitumine, mille eest praegu üldse ei karistata. Kui selline soov siiski on, tuleks selgelt näidata, millised on need juhtumid, mis ei lange kehtivas karistusseadustikus toodud mõne seksuaalse enesemääramise vastase kuriteo koosseisu või ka seksuaalse ahistamise väärteokoosseisu (KarS § 153¹) alla, aga mille karistatavust tahetakse ette näha. Seletuskirjas on asjakohaselt osutatud, et kehtiva õiguse järgi ei ole karistatav mitte üksnes vägivalla kasutamise abil tahtevastasesse suguühtesse astumine, vaid ka suguühtesse astumine juhul, kui selleks kasutatakse ära abitusseisundit ehk juhtu, mil kannatanu pole võimeline vastupanu osutama või toiminust aru saama. Samas võib seletuskirjas märgitu jätta eksliku mulje, justkui oleks *abitusseisundi* koosseisutunnus praegu liialt kitsendav ega võimaldaks seetõttu tagada sugulise iseloomuga teos osaleda mitte soovinud inimeste kaitsmist. Riigikohtu välja kujunenud praktikas tõlgendatakse abitusseisundit võrdlemisi laiahaardeliselt. Nii võib kannatanu vastupanuvõime murda ka *vaid* psüühiline või füüsiline mahajäämus ründajast (sh tardumine), samuti arusaamisvõimetus, mis võib olla tingitud näiteks kannatanu vanusest, vaimsetest eripäradest joovastite tarvitamisest vms (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus nr [1-23-2872/59](#), p 42 koos viidetega).

2. Probleemsed on ka seletuskirja kaalutlused, mis puudutavad süütuse presumptsiooni ja tõendamiskohustust. Seletuskirja leheküljel 13 on mööndud, et mõnel juhul võib eelnõukohane muudatus tuua kaasa Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) § 22 lg-s 2 sätestatud süütuse

presumptiooni *intensiivse riive*. Selle *riive tasakaalustamiseks* pakutakse seletuskirjas välja võimalus, et kohus nõuab prokuratuurilt lisaks kannatanu ütlustele veel mingeid tõendeid nõusoleku puudumise kohta. Ringkonnakohus leiab, et pakutud lahendus *ei tasakaalusta* süütuse presumptsiooni riivet, vaid *süvendab* seda. Võistlevas kohtumenetluses pole mõeldav, et kohus hakkab prokuratuurilt nõudma süüstavaid tõendeid, et saaks teha süüdimõistvat kohtuotsust. Prokuratuuril tuleb esitada kohtule kõik olemasolevad süüstavad tõendid ja kui need pole piisavad ning nende põhjal kerkib esile kriminaalmenetluse seadustiku § 7 lg-s 3 toodud kõrvaldamata kahtlus süüdiolikus, tuleb see süütuse presumptsiooni põhimõttest juhindudes tõlgendada alati ja igal juhul süüdistatava kasuks. Kohus ei tohi hakata prokuratuurile andma juhiseid, kas ja missuguseid tõendeid oleks veel tarvis, selleks, et isikut oleks võimalik nt vägistamises süüdi tunnistada. Ehkki seletuskirjas on õigesti lisatud, et ka eelnõukohase muudatuse järel tuleb kohtul juhinduda tõendite vaba hindamise põhimõttest, tekitab arusaam, justkui oodataks kohtult edaspidi aktiivsust süüstavate tõendite hankimisel, küsimuse, millisena kujutab eelnõu koostaja ette edaspidist kriminaalmenetlust. On võimalik, et nõusolekuseaduselt oodatavat tulemust ei saavutatagi, sest õigusriigile omane süütuse presumptsiooni põhimõte ja kriminaalmenetlusele seatud tõendamisstandard ei muutu ega tohikski muutuda seaduses ega tulevases kohtupraktikas.

3. Oluline on tähele panna sedagi, et nii vägistamise (KarS § 141) kui ka tahtevastase sugulise iseloomuga teo (KarS § 141¹) koosseis jäävad tahtlikeks kuritegudeks. Eelnõukohase muudatusega ei langeks kriminaalasjade raskuskese enam ainult selle tuvastamisele, kas puudus kannatanu nõusolek, vaid senisest olulisemaks saab ilmselt seegi, kas nõusoleku puudumine oli isikule äratuntav. Vastasel juhul ei saa rääkida tahtluse olemasolust. Kui tõuseb kõrvaldamata kahtlus, et nõusoleku puudumine polnud konkreetsel juhtumil piisavalt selgesti äratuntav, siis langeb isiku vastutus ära.

4. Eelnõuga soovitakse seadust muuta nii, et määratletakse nõusoleku puudumine, aga mitte nõusolekut ennast. Muu hulgas ei loeta eelnõu järgi vabaks ja väljendatud nõusolekuks olukorda, kus „isik ei ole sõnaliselt, käitumisega ega muul viisil väljendanud, et ta osaleb suguhütes vabatahtlikult“. Niisuguse sõnastuse kooskõla PS §-st 23 tuleneva karistusõiguse määratletuse põhimõttega on küsitav. Seda enam, et sellest sõltub kellegi võimalik karistamine eelnõu järgi vähemalt kuni 4-aastase vangistusega. Toodud definitsioon jätab suuresti ebamääraseks ja raskesti piiritletavaks, mida loetakse nõusolekuks ja mida selle puudumiseks ning selle selgitamine jääb paljuskki kohtupraktika kujundada, mis ei pruugi nii laialivalguva määratluse puhul olla õigustatud.

5. Eelnõus plaanitakse KarS § 141 täiendada lõikega, mis sätestab, et vabaks ja väljendatud nõusolekuks ei loeta muu hulgas olukorda, kus toimepanija *seadis eesmärgiks* või *teadis*, et isik ei saa oma tahet kujundada järgmistel põhjustel: teadvushäire, haigus, puue, hirm toimepanija ees, tardumine, mürgistus, võimupositsiooni kuritarvitamine toimepanija poolt või muu võrreldav põhjus. Ringkonnakohus peab märgitud osas küsitavaks juba nõusoleku puudumise sõnastamist ainult läbi toimepanija tahtluse. Samuti kitsendab see muudatus karistusnormi kohaldamisala, kuna praegu kehtiva vägistamiskoosseisuga võrrelduna eeldab eelnõukohane sõnastus abitusseisundi ärakasutamise osas vähemasti otsest tahtlust – kehtiva sõnastuse järgi

piisab vähemalt kaudsest tahtlusest (KarS § 16 lg 4) ehk toimepanija peab pidama võimalikuks ja möönma, et kannatanu võib olla abitusseisundis. Tähelepanu väärib ka sõna „puue“ kasutamine. Eelnõukohase sõnastuse põhjal võib näiteks vaimupuudega inimesega suguühe täita alati vägistamiskoosseisu, seda ka siis, kui pole võimalik kindlaks teha tema loomulikku tahet suguühteks.

6. Samuti ei loeta vabaks ja väljendatud nõusolekuks olukorda, kus inimene sunniti suguühtesse vägivalla või ähvardusega. Eelnõus või seletuskirjas tuleks täpsustada, kas „ähvardus“ on koosseisutunnusena laiem kui KarS § 120 pärane tegu (vrd väljapressimise koosseis KarS § 214 lg-s 1). See on oluline, sest „vägivalla“ alla saab juba praegugi liigitada ähvarduse KarS § 120 lg 1 järgi.

7. Küsitav on seegi, kas nõusolekuta suguühte peaks lisama just vägistamise kuriteokoosseisu juurde. Praegune seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude jagu (karistusseadustiku 9. ptk 7. jg) järgib seisukohta, et vägistamine on teistega võrreldes kõige raskem seksuaalkuritegu. Kuna ilma nõusolekuta suguühtesse astumine ei pruugi oma raskusastmelt olla võrreldav teoga, kus suguühe toimub vägivallaga või abitusseisundi ärakasutamisega, tasuks kaaluda võimalust kriminaliseerida nõusolekuta suguühe ja muu sugulise iseloomuga tegu eraldi paragrahvis – see võiks olla praegusest vägistamise (KarS § 141) ja tahtevastase sugulise iseloomuga teo (KarS § 141¹) koosseisust leebema karistusega seksuaalse enesemääramise vastane kuritegu.

8. Mõelda tuleks ka kehtima jääva KarS § 143² kohaldamisala peale, sest eelnõukohaste muudatuste järel võivad kavandatavad sätted – muudetud kujul KarS §-d 141 ja 141¹ – hõlmata edaspidi ka KarS § 143² pärase kuriteo ebaõiguse. Eelnõust nähtub, et KarS § 143 tunnistatakse kehtetuks, samas KarS § 143² puhul ei muudeta midagi. Vägistamise koosseis hõlmab edaspidi kannatanu sõltuvuse ärakasutamise, mille praegu kriminaliseerivad nii KarS 143 kui ka § 143². Viimane hõlmab veel ka mõjuvõimu ja usalduse kuritarvitamist. KarS § 143² järgse kuriteo korral teeb otsustuse suguühtesse astumiseks kannatanu näiliselt ise, kuid mitte enda vaba tahtekujunduse tulemusena (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus asjas nr [3-1-1-109-10](#), p 16.1). Seda saab põhimõtteliselt samastada vaba nõusoleku puudumisena.

9. Eelnõukohane KarS § 141¹ lg 1 muudab karistatavaks inimese vaba ja väljendatud nõusolekuta temaga sugulise iseloomuga teo juhul, kui puudub KarS §-s 141 sätestatud süüteokoosseis. Seletuskirjas viidatakse, et Euroopa Nõukogu Istanbuli konventsiooniga liitumisest tuleneb kohustus kriminaliseerida muu hulgas *sugulise iseloomuga teona* mingi kehaosa või *eseme* viimine teise isiku tuppe, pärakusse või *suhu ilma* teise isiku nõusolekuta. Kui karistusseadustikku muudetakse eelnõuga soovitud viisil, siis hõlmab KarS § 141¹ edaspidi isegi sellised käitumisviisid, mis võivad olla sõltuvalt olukorrast sotsiaalselt adekvaatsed, näiteks vastumeelsust väljendavale haigestunud lapsele rektaalsuposiidi kujul ravimi manustamine.

10. Kohtupraktikas on osutunud problemaatiliseks KarS § 141 lg 2 sanktsiooni rangus. Eeskätt olgu viidatud kriminaalasjale nr 1-23-2431 ja sellega seotud Riigikohtu üldkogu lahendile nr [5-24-3/23](#). Lisaks sellele mõistis Tartu Ringkonnakohus alles hiljuti kriminaalasjas nr 1-24-2756 alla alammäära jääva karistuse – ja sarnaselt asjaga nr 1-23-2431 ei kaevanud prokuratuur seda

otsustust edasi (pidades ilmselt sanktsiooni õigeks). Arvestades tõsiasi, et edaspidi võib tapmisega samasuguse sanktsiooni endaga kaasa tuua isegi niisugune suguühe, kus ei esinenud vägivalda ega abitusseisundi ärakasutamist, võiks seda enam kaaluda KarS § 141 lg 2 sanktsioonimäära leevendamist.

Lugupidamisega

Erkki Hirsnik

Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi esimees